

IZ TUJIH REVIJ

ŠE O SOCIALNIH POMOČEH V ZRN

Helmut Hartmann, Die Nichtineinspruchnahme von Sozialhilfe, Darstellung und Bewertung der Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. Nachrichtendienst des Deutschen Vereins für Öffentliche und private Fürsorge, 62 (1982), 7, 215-222.

V številki 1/1983 smo v tej rubriki objavili povzetek članka o zlorabah socialnih pomoči, v katerem avtorja navajata podatke raziskav, ki kažejo, da skoraj polovica upravičencev do socialne pomoči v ZRN in v Avstriji, po oceni izvedencev pa tudi v drugih deželah, te pomoči ne prejema. To pot povzemamo poročilo o raziskavi, na katero se sklicuje navedeni članek.

Že pred desetimi leti je bilo ugotovljeno, da upravičenci do socialnih pomoči ne uveljavljajo svojih pravic. To samo po sebi še ne bi bil problem, saj je treba vedno računati z določenim številom takih primerov. Do problema pa pride, če postane ta pojav množičen. Leta 1976 so opozorili, da približno polovica starejših ljudi, ki bi potrebovali denarno pomoč, te ne prejema. Eden od piscev je celo ocenil, da 80 % vseh upravičencev ne prejema pomoči. Drugi spet so na osnovi analize sekundarnih statističnih podatkov ocenjevali, da nesorazmerje ni veliko. V letih 1979/80 pa je kölnski inštitut za družboslovno raziskovanje in družbeno politiko (Institut für Sozialforschung und Gesellschaftspolitik) izvedel raziskavo, o kateri poročamo. Njen cilj je bil ugotoviti, koliko upravičencev ne prejema denarne pomoči in zakaj ne. Raziskava se je srečala z nekaj metodološkimi težavami. Populacija raziskave, t.j. gospodinjstva, ki so upravičena do socialnih pomoči, zavzema le majhen delež skupnega števila gospodinjstev v ZRN. V letu 1979 je pomoč "za vzdrževanje življenja" prejemale 3 % gospodinjstev; koliko je upravičencev, ki pomoči ne prejema, pa se iz razpoložljivih statističnih virov ni dalo oceniti. Zato

so se odločili, da izberejo vzorec splošne populacije in ocenijo upravičenost vsakega izbranega gospodinjstva na osnovi veljavnih kriterijev za dodeljevanje socialnih pomoči. V prvi fazi vzorčenja so anketirali skupno 24 953 reprezentativno izbranih gospodinjstev v ZRN (1979). Med temi so na osnovi podatkov ankete (o številu članov gospodinjstva, o stanovanjskih razmerah, stanarini, dohodku, prejemanju socialne pomoči) izbrali tista gospodinjstva, ki prejema denarno pomoč ali pa so do nje upravičena. V drugi fazi so dejanske in potencialne prejemnike pomoči izčrpno povprašali po življenjskih razmerah (skupno 1170 gospodinjstev). V tretji fazi so izvedli še 76 odprtih nestrukturiranih intervjujev z upravičenci.

Ključno je vprašanje kriterijev in postopka za določanje upravičenosti. V raziskavi so se skušali kolikor mogoče zvesto držati z zakonom določenih kriterijev, tako kot bi šlo za postopek na skrbstvenem organu. Osebe z neto dohodkom pod zakonsko določenim "socialnim minimum" ("socialni prag") so upravičene do kontinuirane denarne pomoči za "vzdrževanje življenja". Pri presojanju upravičenosti je bilo potrebno upoštevati še druga določila zakona (npr. kako se upoštevajo prihranki, nepremičnine, zemljišče itd.), česar pa ne moremo podrobneje navajati.

Ugotovitve: 2,4 % vseh zasebnih gospodinjstev v ZRN je upravičenih do denarne pomoči, pa je ne prejema (to je v absolutnem številu 550 000 gospodinjstev); 2,6 % ali 594 000 gospodinjstev prejema pomoč, kar znese skupaj 1,444 000 upravičenih gospodinjstev. To imenuje avtor poročila o raziskavi "temne številke revščine". Ali drugače: od 100 upravičenih gospodinjstev, jih prejema pomoč 52, ne prejema pa je 48 gospodinjstev. Zanimivo je tudi, da se gospodinjstva kopičijo okrog "socialnega praga" ali minimuma. Okrog 30 % upravičencev ima dohodek, ki je le za največ 10 % nižji od kriterija.

Podobno je tudi na zgornji strani te meje. Če bi le za 5 % dvignili minimum, bi se število upravičencev dvignilo za 16 %. Ali drugače: če bi minimum povišali za 25.- DM, bi se število upravičenih gospodinjstev povečalo za 68 000. To pomeni, da bi že malenkostne spremembe minimuma lahko imele za posledico velike spremembe števila upravičencev.

Kakšna so gospodinjstva, ki so upravičena do pomoči, pa je ne prejemajo, v primerjavi z onimi, ki jo prejemajo? Med upravičenci do pomoči nasploh prevladujejo ženske; toda teh je precej več med tistimi, ki pomoč dejansko prejemajo (75,1 %), kot med onimi, ki je ne (59,8 %). Starostna struktura prejemnikov in upravičencev se ne razlikuje bistveno, pač pa so razlike v zakonskem stanu. Med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, je veliko več poročenih (65,2 %) kot med prejemniki pomoči (38,2 %); med slednjimi pa je več vdovelih in razvezanih. Med prejemniki pomoči je več enočlanskih gospodinjstev, med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, pa več gospodinjstev s pet ali več člani. Očitna je zveza med tipom družine in prejetjem pomoči: med prejemniki je več nepopolnih družin, med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, pa več popolnih. Poleg tega je med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, več gospodinjstev z več odraslimi osebami brez otrok. Razen popolnih družin so še torej predvsem starejši ljudje, ki so upravičeni do pomoči, pa je ne prejemajo. Prejemnikov je več med gospodinjstvi v velikih mestih, upravičencev, ki pomoči ne prejemajo, pa več v manjših krajih (do 5000 prebivalcev).

Zakaj upravičenci ne prejemajo pomoči? Vzrokov je več, med njimi so najpomembnejši: (1) Informiranost. Anketiranim je inštitut denarne pomoči v glavnem znan, so pa pomanjkljivo seznanjeni s pogoji za pridobitev pomoči. Tako se jih je precej motilo, ker so mislili, da je pogoj za prejetje pomoči prihranek v znesku 1000.- DM. (2) Zavračanje državne podpore. Precej je ljudi, ki zavračajo denarno pomoč iz ponosa.

Tako je npr. določena pozitivna korelacija med dejstvom, da oseba ne prejema pomoči, čeprav je upravičena, in pritrdilnim odgovorom na vprašanje, ali se strinja s trditvami: Ne maram, da bi mi država kaj podarila in Socialna pomoč je kot prosjačenje; samemu sebi se zdiš berač. Tako stališče do pomoči izražajo predvsem starejši ljudje, medtem ko mlajši menijo, da je to ena njihovih državljanskih pravic. (3) Strah pred stigmatizacijo. Več kot polovica upravičencev, ki ne prejema pomoči, je na vprašanje Ali mislite, da človeka, ki dobiva socialno pomoč, gledajo drugi postrani odgovorila pritrdilno. Tudi približno dve tretjini upravičencev, ki ne prejemata pomoči, menita, da je bolje, če otroci, sosede in prijatelji ne vedo za to, da človek prejema pomoč. (4) Stališče do oblasti in uradnikov. Večina upravičencev ne mara imeti opravka z uradi in uradniki. 61 % jih je obkrožilo trditev Kadar imam opraviti z uradi in oblastmi, se počutim čisto nemočen. Vendar pa je vseeno polovica upravičencev pritrdila trditvi, da človeka tam vedno dobro informirajo o njegovih pravicah in dolžnostih.

Skratka, kaže, da so med vzroki za neizkoriščenost denarnih pomoči predvsem: pomanjkljiva seznanjenost s pomoči za uveljavljanje upravičenosti, strah pred zaznamovanostjo, pri starejših pa tudi ponos in težnja po neodvisnosti od države. Vsaj za nekatere pa tudi velja, da bi bila denarna pomoč tako majhna, da se jim ne splača začeti postopka; drugi pa so se morda že "prilagodili" revščini in povsem otopeli.

Avtor raziskave ob koncu opozarja, da zbrane številke kažejo le na število upravičencev do socialnih pomoči po veljavnih kriterijih, da pa je vprašanje, ali jih lahko uporabimo kot oceno razširjenosti revščine v ZRN. Socialnega minimuma ne gre enačiti z "mejo revščine". Mnogi prejemniki denarne pomoči se nimajo za revne, marsikdo med tistimi, ki je ne prejema ali do nje celo ni upravičen pa misli, da je reven. Prav tako

neskladja bi odkrili, če bi uporabili še druge kriterije za določanja "revščine". S stališča socialne politike pa je pomembna še ena ugotovitev. Vsako razpravo o spreminjanju socialnega minimuma spremlja bojazen, da bi dvig minimuma imel za posledico avtomatično povečanje kvote pomoči za celoten odstotek oseb oz. gospodinjstev, ki je med staro in novo, višjo mejo minimuma. V resnici bo dejanski odstotek ljudi, ki bodo to pravico uveljavljali, vedno manjši od take predpostavke.

B.M.